

Razsvetljenje

Začetki razsvetljenstva so na koncu 17. in 18. stol. Razvilo se je v Angliji, nakar se je razširilo nad celotno Evropo. Razsvetljenje se je na slovenskih tleh začelo šele proti koncu 18. stol.

Pomembnosti za slovenski narod

V času razsvetljenstva se je na naših tleh počasi začela razvijati predvsem dramatika, gledališki jezik in slovensko gledališče nasploh. Poleg tega je Valentin Vodnik izdal prvo posvetno pesniško zbirko. Mecen Zois je poleg podpiranja ostalih pisateljev pustil pečat tudi na gledališki kritiki, ki jih je pisal.

»Nazaj k naravi!«

Razsvetljenje je od klasicizma povzelo predvsem jasnost in filozofijo racionalizma. Glavni besedi (ključni pomen) sta razum in narava. V ozadju vlada politika absolutizma, ki pa je razsvetljenci močno nasprotujejo, saj poudarjajo enakost med ljudmi. V času razsvetljenstva Marija Terezija uvede obvezno šolanje. Razsvetljenje želi poudariti poučnost, racionalizem ter utilitarizem. To je filozofski nauk, ki meni, da je osnova in merilo človekovega delovanja in moralnega vrednotenja, koristnost. Med ideje razsvetljenstva sodijo tudi empirizem. To je filozofski nauk, kjer imajo izkušnje pomen, senzualizem (čutno zaznavanje), ter optimizem. Verjelo je v človeka, ki je sposoben sam ustvariti lastno srečo in prepričanje, da je človek sam po sebi dober.

Literatura

Osrednja literarna vrsta postane roman (Jonathan Swift □ Guliverjeva potovanja; Daniel Defoe □ Robinson Crusoe; Voltaire □ Kandid ali optimizem). V Franciji začnejo izdajati zvezke Enciklopedije. Literatura je morala združevati prijetno s koristnim, poleg tega pa izražati razsvetljenski optimizem in zviševati moralo naroda. Čedalje več je umetnostnih besedil. Polumetnostna besedila so materialistična, filozofska proza, zgodovinska proza, potopisi, biografije, spomini...

V razsvetljenstvu se začne pojavljati tudi sentimentalni roman v pismih, ki že napoveduje obdobje predromantike (Samuel Richardson, Jean Jeac Rousseau).

Od dramskih zvrsti sta pomembni predvsem komedija in tragedija. Pojavi se tip tako imenovane meščanske tragedije, ki je izrazito moralistično usmerjena. Komedija pa je satirična, izhaja iz Moliereve.

Valentin Vodnik: Dramilo

Pesem Dramilo oz. Pesma za moje rojake je izšla v zbirki Pesme za pokušino leta 1806. V njej nagovarja Slovence k razumnemu, naravnemu ter delovnemu življenju, saj je bil v razsvetljenstvu to pogoj za napredek in srečo. Dramilo je zelo angažirana oz. tendenčna pesem (spodbujevalni namen). V njej Vodnik poziva Slovence k pridnosti in delavnosti, hkrati pa dviguje tudi moralo naroda. Jezik je preprost ter vsebuje ljudska rekla, ki so značilnost razsvetljenstva. Stopica je amfibrah, ritem je v $\frac{3}{4}$ taktu. Imenuje se alpska poskočnica. V takšnem taktu so bile tudi ljudske pesmi, kjer so zraven peli in plesali.

Razsvetljenska literatura je bila uporabljena kot orodje, s katerim so lahko vplivali na narod.

Valentin Vodnik je skupaj z Antonom Feliksom Devom izdajal pesniški almanah Pisanice. Anton Feliks Dev pa je avtor prvega slovenskega opernega libreta z naslovom Belin.

Vendar Vodnik ni pisal le umetnostnih besedil. Izdal je prvo slovensko kuharsko knjigo z naslovom kuharske bukve. Tukaj se pojavijo prvi zametki strokovnega jezika. Poleg tega pa je izdal tudi Pratico. V Pratici so bili različni nasveti za kmetovanje, obrtovanje, koledarji...

Vodnik je urejal prvi slovenski časopis Ljubljanske novice. Poleg Vodnika so za slovenski jezik pomembni tudi: Linhart, Zois, Jurij Japelj (prvi krščanski prevod svetega pisma leta 1784), oče Marko Pohlin (kranjska gramatika leta 1768 □ začetek slovenskega razsvetljenstva).

Anton Tomaž Linhart: Županova Micka

Županova Micka ni izvirno besedilo, vendar je predelava iz nemške komedije Podeželski mlin. Velja za prvo slovensko komedijo in gledališko uprizoritev. Pri prvi uprizoritvi je sodeloval sam in njegova žena. Drugo delo je ravno tako predelava Figarove skladbe. Linhart je postavil temelje slovenskega gledališkega jezika.

Pred Linhartom so v slovenski literaturi obstajale samo katoliške duhovne igre od katerih se je ohranil edino Škofjeloški pasijon, ki je namenjen procesijam ob velikonočnem prazniku (okoli 1725).

Linhart je v svojih delih ustvarjal predelave nekih že obstoječih komedij. V komediji Ta veseli dan je prenesel dogajanje iz Španije na Gorenjsko, zmanjšal število oseb, zvišal socialni status oseb, prilagodil delo slovenskim socialnim, nacionalnim in političnim razmeram.

Satira □ posmeh človeškim in družbenim napakam; ostra

Komedija □ namen vzbujati smeh, namenjena zabavi

Odgovori na vprašanja:

1. Linhart v besedilu kritizira in smeši barona, višji sloj in sodnijo. To ponazarjajo primeri iz odlomka (kdo bo pa po ravnem hodil).
3. Obe imeni sta označevalni. S tem kritizira uradništvo in takratne deželne stanove. Ta odlomek je satira kranjskih deželnih stanov. Zmešnjava in Budala delata v okrožnem uradu imenovanem kresija. Ti uradi naj bi skrbeli za preproste ljudi in jih ščitili pred samovoljo fevdalcev, predvsem na področju šolstva ter prava. Budala in Zmešnjava sta predstavnika uradniškega sloja. Nista najbolj poštena, nimata kakšnih intelektualnih sposobnosti.
4. Baronov priimek Naletel napoveduje konec zgodbe. Bil je hinavski, pokvarjen, predstavnik višjega sloja, šibkih intelektualnih sposobnosti.
5. Matiček je vrtnar na gradu barona. Želi se poročiti z Nežko, najti svoje starše, čim lažje priti skozi življenje.

Linhartova ideja je pokazati nasprotje med lahkoživim, pokvarjenim in omejenim plemstvom na kranjskem, ter preprostim, a bistroumnim podeželskim prebivalstvom. Vsi ljudje bi morali imeti enake pravice in dolžnosti, ne glede na svojo socialno in nacionalno poreklo. Merilo človeka naj bo njegova osebnost.

Tipa komike sta besedna in situacijska (+ karakтерна). Jezik je preprost.